

„SINJORO FERDINAND EISEN“

Madis Linnamägi, B. G. Forseliuse Seltsi esimees

Esperantistid kõnetasid nii haridusminister Ferdinand Eisenit 1979. a (eesti k: „Härra Ferdinand Eisen“), kui Nõukogude Liidu kommunistlik diktatuur lubas ka rahval ühinguid ja seltse asutama hakata. Eesti Esperanto-Liidu taasasutamisel valiti Ferdinand Eisen esimeheks, sest ta rääkis esperanto keelt juba enne Teist maailmasõda.

Plaankeel esperanto vabanes keelu alt pärast Stalini isikukultuse lõppu, esperantot tohtis ka koolides õpetada. Suure „Esperanto-eesti sõnaraamatu“ (810 lk, ilmus alles 2004. a) koostaja Raimund Haabvere õpetas Tartu 8. Keskkoolis 1957/58. õppeaastal. Esperanto avas mulle „akna Euroopasse“ – sain välismaalt ajakirju ja raamatuid, olin kirjavahetuses mõttekaaslastega üle terve maailma, kohtusin nendega Nõukogude Liidus ja välismaal. Eesti Esperanto-Liidu ürituste ja kohtumiste ajal arenes F. Eiseniga viljakas koostöö, ta oli alati sõbralik ja abivalmis.

Solidaarsusega harjunud esperantistid tegutsesid kartmatult, kuigi teadsid kes on ühingus ametlik KGB informaat. Usalduslik vahekord aastail 1960–80 kõrges ministriametis olnud mehega sai 1982. a taaskinnituse. Nõukogude Liidu esperantistide rühm sõitis Moskvast Ülemaailmse Esperanto-Assotsiatsiooni (Universala Esperanto-Asocio, www.uea.org) 67. kongressile Antwerpenisse (Belgia), olime F. Eiseniga kahekesi rühma ainukesed Eesti esperantistid. Nõukogude korra ajal pidi delegatsioonis / turismirühmas olema KGB-lane – vaid rühmajuht tohtis teda teada ja tunda. F. Eisen oli olnud haridusministrina välisreisi rühmajuht, seepärast tundis ta meie reisirühma KGB-lase kohe ära ja hoiatas mind liigse suupruukimise eest.

Püüdsin ennast vabas maailmas vaos hoida, aga sain varsti Nõukogude Liidu juhtivalt interlingvistilt Magomet Isajevilt hoiatuse: „Kui välismaalastega veel räägid, siis teeme KGB-le ettekande“. Ühes kongressi lõunalauas küsiti minult: „Kas vene keel on Eestis sunduslik õppeaine?“ – jaatasin. Sama laua ääres istunud ukrainlane väljendas minu vastuse üle imestust. Ilmselt kandis ta sellest KGB-le ette, sest mulle ei antud enam luba välismaal reisimiseks.

Kambja kooli direktoriks pandi mind 1986. a. Kooli aastapäeva korraldamisel oli hea kasutada dr Lembit Andreseni teoseid „Estonkije narodnõje školõ v XVII–XIX vekah“ (1980) ja „Eesti kooli vanem ajalugu“ (1985). Koolidel oli olnud kohustus lähtuda kroonika pidamisel tsaaririigi seadusandlikest aktidest. Nüüd, M. Gorbatšovi uutmise ajal, sai tõesest kooliajaloo rääkida ja õigeid aastapäevi pidada.

Ka Kambja kooli kroonikapidamise algus lähtus ettekirjutusest, ometi teati hästi, et Pangodi järve lähedalt Kavandust pärit Ignatsi Jaak oli olnud üle 40 aasta Kambja kiriku köster ja kihelkonnakooli koolmeister. Seda näitasid kirikuraamatud ja -visitatsioonid, juba tsaariajal üllitatud trükised. Herbert Salu kirjutas Lundis „Õnneraha. Romaan Rootsi ajast“, mis ilmus 1953. a Torontos. Selles teoses on kirjeldatud ka B. G. Forseliuse ja tema kasvandike Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri reisi Stockholmissse ja kuningas Karl XI audientsil käimist.

Vene-keskses Nõukogude Liidus oli Rootsi aeg tabuteema, seepärast ei tulnud 1986/87. õppeaastal kõne allagi rahvakooli 300. aastapäeva üldriiklik tähistamine. Kambja kooli eestvõttel tulid 9. aprillil 1987 kokku 1686. aastal alustanud koolide ja Padise kooli (B. G. Forseliuse ja Pakri Hansu Jüri kodukihelkond) esindajad. Otsustati ilma valitsuskomisjonita, vastupidiselt tol ajal valitsenud korrale, ühiselt eesti rahvakooli aastapäeva tähistada. Keelatud ja lubatud ajaloo piiril tegutsedes ilmutasid nad suurt ühtekuuluvustunnet, julgust ja meelekindlust, sest tundsid kooli ja harituse ajaloolist rolli. See “12 Kooli Klubina” tuntud ühendus kiitis heaks Kambja kooli ettepanekud eesti rahvahariduse ajaloo tähistamiseks (üritused, trükised, mälestusmärgid, medalid, kunstiteosed, Ignatsi Jaagu nime taotlemine Kambja koolile, rahvakooli muuseumi asutamine) – minevikku meenutades käidi tõese ajaloo kaitsmise ja põlistamise teel.

Ettepanekud haridusloo väärrikaks tähistamiseks pörkasid kompartei ja haridusministri Elsa Gretškina vastuseisule. Konsulterisin paljudes küsimustes F. Eiseniga, käisin ka ülemnõukogu presiidiumi esimehe Arnold Rüütli jutul. Kavandatud ettevõtmised said teoks: Kambja kiriku varemete kõrvale kerkis 14.06.1987 Eesti Rahvakooli Memoriaal jne.

Ka Kambja koolile Ignatsi Jaagu nime andmine oli probleem. F. Eisen pidas koolile nime andmist õigeks, vaid Nõukogude aega tundes võib lausest „See oleks küll meie koolidele nimede omistamisel seni

pretsedenditu omalaadne juhtum“ mõista, et sel ajal võis vaid punaste tegelaste nimesid koolidele, tänavatele, kolhoosidele-sovhoosidele anda.

300-aastaste koolide liikumine 1986–89 Forseliuse kasvandikega alustanud esimeste koolide ühenduse „12 Kooli Klubi“ juhtimisel arenes mõtteni asutada Eesti hariduselu uuendamiseks Bengt Gottfried Forseliuse nimeline ühing. Ajakiri „Forseliuse Sõnumid“ 1/1995 annab rubriigis „Kroonika 1988–1994“, lk 9-1–9-6, ülevaate B. G. Forseliuse Seltsi asutamisest. Asutamiskomisjoni liikmeks oli „12 Kooli Klubi“ liikmeskoolide ja kooliajaloolaste kõrval ka Ferdinand Eisen. Ta valiti asutamisel seltsi nõunikuks, kellena tegutses manalasse minekuni.

Ka ajakirja „Forseliuse Sõnumid“ esimese numbriga ühe eessõna kirjutas F. Eisen: „Eesti rahvakool, millele B. G. Forselius 310 aastat tagasi aluse pani, kujunes läbi raskete aastasadade, täis võõrvõimude survet ja vägivalda, eesti rahva ja rahvuse kujunemise üheks otsustavaks teguriks. Seda rahva kallimat vara – emakeelt – on eelnenud põlvkonnad hoidnud ja arendanud ning tänapäeva toonud. Soovin „Forseliuse Sõnumite“ ümber koondunud koolirahvale edu emakeele hoidmisel uues olukorras“.

Sõnumite 1/1995 lk-del 3-11–3-16 on tema artikkel „Eesti rahvakooli ja eesti ajakirjanduse osa eesti rahvuse kujunemisel“. Teisi artikleid: Ferdinand Eisen. Väikeste maakoolide kadumine – Forseliuse Sõnumid 2/1996, lk 1–4; Ferdinand Eisen. Põline Rõuge koolimees Adolf Assor. – Forseliuse Sõnumid 3/1996, lk 21–24. Nekroloogi „Ferdinand Eisen 17.11.1914–31.10.2000“ avaldasime Forseliuse Sõnumites 8/2001.

Eesti hariduselu *grand old man* Ferdinand Eisen suutis haridusministrina 18.04.1960–22.07.1980 teiste liiduvabariikidega võrreldes erandlikke soodustusi eesti koolide jaoks välja võidelda: 11-klassiline emakeelne kool, süvaõppega klassid füüsikast muusikani, originaalõpikud, õpikute fondeerimine, koolinoorte laulu- ja tantsupeod, õpilastööde üleriigilised näitused, laste kooliks ettevalmistamise rühmad, viiepäevane koolinädal jne. Ta oli veendunud, et head haridust ei saa omandada määruste ja käsulaudade alusel, vaid võtmeisik on hästi koolitatud õpetaja.

B. G. Forseliuse Selts tunnustas 1991. a Ferdinand Eiseni elutööd Eesti hariduspõllul oma vastvalminud kõrgeima autasuga – B. G. Forseliuse pronksmedaliga.

Meeldiv tõdeda, et ka Eesti avalikkus hindab Ferdinand Eiseni elutööd kõrgelt. Tallinnas, endise ministriumihoonde fuajees, Tõnismägi 11, avati 11. novembril 2008 bareljeef „Koolile elatud elu. Ferdinand Eisen 1914–2000“.